వడగళ్లు

౧

వడగండ్లవాన కురిసి పంటంతా పాడైంది. అంతటితో పతంజలి కుంగిపోయాడు. ముదుసలితల్లీ, పెళ్ళీడు వచ్చిన చెల్లెలూ, చదువుకుంటూన్న తమ్ముడు. అయిదెకరాలమీదా సొంతవ్యవసాయం చేసుకుని కుటుంబాన్ని పోషించాలనుకున్నాడు ఈ ఏడు. నూతిక్రింద ఒక ఎకరం వరి ఊడ్చినాడు. తక్కిన నాలుగెకరాలూ జొన్న వేశాడు. ఎంతవుతుందీ? ఏమవుతుందీ? ఆనూతిదగ్గరే ఒక చిన్న పంపులో పాదులుచేసి తోటకూరా, పాలకూరా మొదలైన ఆకుకూరలూ, ఓ సన్న జాజిపందిరీ పెంచుతున్నాడు. ఏడాది జెయిలుకు వెళ్ళి వచ్చినాడు. జెయిలులో ఉన్నప్పుడే గ్రామస్థులు కొందరు సహాయంచేసి వ్యవసాయం సాగించారు. అతడు పందొమ్మిది వందల నలుబది ఎనిమిదవ సంవత్సరం సెప్టెంబరులో విడుదలైనదగ్గరనుంచీ గ్రామస్థుల సహాయానికి కృతజ్ఞతచూపిస్తూ వారిని రక్షించమని భగవంతుణ్ణి ప్రార్థించుకొన్నాడు. పంట కోసే బంగారంవంటి పంటకాలంముందర మిత్తిలా ఈ వడగళ్ళవాన చక్కావచ్చింది. పతంజలిశాస్త్రి జీవితం మూలమంతా కదలిపోయింది. జీవితంలో ఏలాంటికష్టాలనైనా చిరునవ్వుతో ఎదుర్కొనే స్వభావంగల శాస్త్రికి, ప్రపంచములో విరోధులనేవాళ్లు ఎవరూలేరు. అతన్ని హింసించిన రజాకార్లకే అతనియందు కోపంలేకపోయింది. వరంగల్లు

కాలేజీలో చదువుకున్నాడు. ఇంతలో తండ్రి పోవడంవల్ల జన్మభూమి అయిన జనగామ వచ్చిచేరుకున్నాడు. పతంజలి శాస్త్రికి ఆంధ్రభూమిఅన్నా, ఆంధ్రత్వమన్నా ఆకాశమంటే అభిమానం. చదువుకున్నన్నాళ్లూ ఆంధ్ర దేశంమీద పాటలు రాస్తూ తెలంగాణా రాయలసీమా కోస్తాజిల్లాలూ సిరివంచా చాందా బస్తరు అన్నీకలసి అఖండాంధ్రమహారాష్ట్రము స్థాపితమై ఆ రాష్ట్రానికి ముఖ్యపట్టణము హైదరాబాదు కావాలనీ అతనికోరిక.

పతంజలిశాస్త్రి అఖండాంధ్రస్వప్నము అతడు చదువు మానగానే ఒక మహాకెరటము చిన్ననావను తీసుకువెళ్లినట్లు అతన్ని తీసుకువెళ్లి ఆంధ్రమహాసభలో సభ్యుణ్ణిచేసింది. ఇంతట్లో ఆంధ్రమహాసభలోనే చీలికలువచ్చాయి. అసలాంధ్రమహాసభ కమ్యూనిస్టులపాలైంది.

ప్రతాపరెడ్డి, బూర్గుల రామకృష్ణారావు, మందుముల నరసింగరావు, జమలాపురం కేశవరావు, మాడపాటి హనుమంతరావు, మందుముల రామచంద్రరావు మొదలైననాయకులు కోటిఆంధ్రమహాసభ పెట్టి విజయవంతంగా కొనసాగిస్తున్నారు. పతంజలి గాంధీ పూజానిరతుడు కాబట్టి కోటి ఆంధ్రమహాసభలో చేరాడు.

సకల భారతావనికీ పందొమ్మిదివందల నలభై ఏడు ఆగస్టు శుభముహూర్తమునందు పవిత్ర స్వాతంత్ర్యం ఉదయించింది. కాని హైదరాబాదుకుమాత్రం నిజమైన స్వాతంత్ర్యం లేకపోయింది. పతంజలిహృదయం తల్లడిల్లిపోయింది.

భారతమాతగర్భంలో హైదరాబాదు స్వాతంత్ర్యం ఒక వ్రణం అనుకున్నాడు ఆ యువకుడు. తనబాగు తనకు తెలియదు నైజాంప్రభువుకి. ప్రపంచంలో ప్రభువులు దూదిపింజలై ప్రజాభ్యుదయప్రభంజనంలో దిశాంతాలకు కొట్టుకొనిపోతూంటే ఇత్తేహాద్ ముసల్మీన్‌కి ఇంత మూర్ఖత ఏమిటి అనుకున్నాడు పతంజలి.

రాష్ట్ర కాంగ్రెసు సత్యాగ్రహం ప్రారంభమైంది. తన కుటుంబపు దైన్యస్థితి, తన నిస్సహాయతా ఆలోచించకుండా ఆ శాంతరణంలోనికి వీరుడై ముందుకుఉరికాడు. మరుసటి క్షణంలో పోలీసుల లాఠీప్రయోగానికి గురియై గుల్బర్గా జెయిలులో ప్రవాసి అయిపోయినాడు.

౨

వడగళ్ళవాన పెనుభూతంలా వచ్చిపడింది. వడగళ్లకు దయాంతఃకరణలు లేవు. దేశంలో ఆహారపదార్థాలు తక్కువగా వున్నాయని ఆ వడగళ్లవాన ఆలోచించదు. అసలే హిమగర్భమూర్తి వడగళ్ళవాన; కర్కశరూపి. అశనిపాతం ఒక చిన్నప్రదేశంమాత్రమే నాశనంచేస్తుంది. వడగళ్ళపాతం పంటలకు కోటి అశనిపాతాలు! పతంజలి ఏడుపు రంగరించిన నవ్వు నవ్వుకున్నాడు.

దేశానికి భారతీయసైన్యదళాలు విముక్తి సముపార్జించి, స్వేచ్ఛను నెలకొల్పినా, రజాకారుల దురంతాలు అణగిపోయినా, కాంగ్రెసులోనే వడగళ్ళవాన కురిసింది. రెండు కాంగ్రెసుపక్షాలయ్యాయి. ఒకదానికి రామానంద

తీర్థ అధ్యక్షుడు, రెండవపదానికి దేశాయిగా రధ్యక్షుడు. దేశాయిగారివెనకాల పెట్టనికోటలా రామకృష్ణారావుగారు. నెహ్రూగారు వచ్చివెళ్ళినా రెండుపార్టీలలో రాజీ కుదరలేదు. పతంజలి రామకృష్ణారావుగారిని 'కాకతీయకటకసన్నాహా' 'తెలంగాణాదక్షిణభుజదండా' అని పొగడుకొన్నాడు. అతడు రామకృష్ణారావుగారి పక్షంతరఫున వేలకువేలు కాంగ్రెసు సభ్యులను చేర్పించాడు. ఇంతట్లో పటేలుగారిరాక మంత్ర ప్రయోగమై రెండుపార్టీలూ కలుసుకున్నాయి. అదివరకే వడగళ్ళవాన కురవటమూ, పంటలు పాడవడమూ అయి పోయింది. తన ఇంట్లో జొన్నకూడే! తెలంగాణా తెల్ల జొన్నలు పిండివిసురుకొని రొట్టెకాల్చుకుని తింటారు.

వడగళ్లు రాల్పగా మిగిలిన కొద్దిపంటా ఈనాటికి అయి పోయింది. ఏలాగో హైదరాబాదు స్కూల్ ఫైనల్ పరీక్ష రెండవతరగతిలో కృతార్థుడయ్యాడు. వరంగలులో ఇంటరు చదువుతూండగా తండ్రిపోవడం, స్వగ్రామమైన జనగాము చేరుకోవటం తటస్థించింది.

తన చెల్లీ, తల్లీ, తమ్ముళ్ళ దుఃఖాలను ఉపశమింప జేస్తూ తాను తన విషాదాన్ని శివునిలా దాచుకొంటూ గరళకంఠుడయ్యాడు.

"తమ్ముడూ! నువ్వు చదువుమానకు! ఇరవై మూడేళ్లుదాటిన నాబోటి అన్నఉండీ నిన్ను చదువుమాన్పించ టమా?" అన్నాడు.

తల్లి: నాయనా, ఈ సంసారం ఎల్లా ఈదను?

ఈ దినంతో ఇంట్లో జొన్నలూ, జొన్నపిండీకూడా అయి పోయాయి.

చెల్లి మాలక్ష్మి: అన్నయ్యా! నేనూ చదువు మానేస్తాను. నన్నుబట్టికూడా ఇంకా మనకు కొంత ఖర్చు. మనం భరించగలమా?

తమ్ముడు లక్ష్మీనరసింహశాస్త్రి: అన్నా, నేనూ చదువు మానేస్తాను. డాక్టరుగారిదగ్గర కాంపౌండరుగా వుంటే పదిరూపాయలు ఇస్తామంటున్నారు.

పతంజలి: తమ్ముడూ, చెల్లీ! మీఇద్దరూ చదువు మానకండి. నారుపోసిన భగవంతుడు నీరుపోయక మానడు. మనవూళ్లో పెద్దరెడ్డి ఓ ఎకరం మెరకపొలం పుచ్చుకుంటా నన్నాడు. అది నూతిక్రింద పల్లపుపొలానికి దగ్గరగా వుండడంచేత మనపొలంకూడా పల్లంచేసుకుని అదికూడా నూతిక్రింద వ్యవసాయానికి తీసుకువస్తాడుట. తక్కిన నాలు గెకరాలూ అతనికే కవులుకు ఇస్తున్నాను. పొలంఖరీదు కిచ్చే మూడువందలూ, కవులుకోసం ముందరే ఇచ్చే వంద రూపాయలూ పట్టుకుని అందరం హైదరాబాదుపోదాం. సుల్తాన్‌బజారులో ఓ కాంగ్రెసువాది తనకొట్టులో ఒక చిన్న భాగం వీధిఅరుగుమీద ఆరునెల్లపాటు అద్దెలేకుండా ఇస్తా నన్నాడు. తమలపాకుల బీడాలూ, సిగరెట్లూ, బీడీలూ అలాంటి వస్తువులేవో పెట్టి వర్తకంసాగిస్తాను. మన భుక్తి, చదువులు అవిచ్ఛిన్నంగా సాగిపోతాయనే ఆశిస్తున్నాను.

3

సుల్తాన్ బజారులో పతంజలిశాస్త్రి పాన్ బీడాషాపు పెట్టాడు. కాంగ్రెసువాడవడమూ, ఉత్తముడూ, చాలా కష్టపడినవాడూ అని పేరు ఉండడమువల్ల అనేకమంది అతని దుకాణంలోనే తమలపాకుబీడాలు, సిగరెట్లు, బీడీలు, చుట్టలు మొదలైనవి కొనసాగించారు. తమ్మునికీ, చెల్లెలుకూ పాఠశాలలలో ప్రవేశం దొరికింది. తమ్ముణ్ణి ఆంధ్ర స్కూలులోనూ, చెల్లెలిని ఆంధ్రబాలికా పాఠశాలలోనూ చేర్చుకొన్నారు.

'ప్రతివాని జీవితంలోనూ ఎన్ని వడగళ్లవానలు వస్తాయో' అని పతంజలి నిట్టూర్పు విడిచినాడు. ఇతికర్తవ్యతా మూఢత్వం లేకుండా, ఏ తక్కువకార్యమైతేనేమి, గౌరవప్రదంగా జీవించడం ముఖ్యంకదా! శక్తిలేనివానికి ఉదరపోషణనిమిత్తం ఉద్యోగాపేక్ష! రాష్ట్రపరిపాలన కాంగ్రెసువారిచేతికివస్తే తానేమన్నా మంత్రిత్వంచేస్తాడా? దేశపాలన ఎవరు ధర్మంగా నడిపిస్తారో వారు రాజకీయనావకు చుక్కాని పట్ట అర్హులు అవుతారు. కాని, కాంగ్రెసులో వారిలో వారికి పోటీలుపడి అనేకముఠాలు సిద్ధమై కాంగ్రెసు ఆశయాలు మూలపడి, కాంగ్రెసుసంస్థబలం నానాటికీ విచ్ఛిన్నం అయిపోతున్నది. మదరాసు మొదలయిన అన్నిరాష్ట్రాలలోనూ ఇలా కాంగ్రెసుబలం అడుగంటిపోతున్నది.

ఎన్ని చీలికలు, ఎన్నికక్షులు!

దేశం అంతా గాంధీజీబోధ మరచిపోయిందా?

పూర్ణపురుషుడు, అవతారమూర్తి, అనాసక్తి యోగ రూపుడు మహాత్ముడు ప్రజల హృదయాలలోనుండి మాయ మయ్యాడా?

"ఏమహాకాంతి నీవుగా మూర్తించినదో?
ఏదివ్యశక్తి నీవుగా రూపం తాల్చినదో?
ఏపవిత్రత కూడుకొని నీ వవతరించావో?
ఓ సత్యపురుషా! అవ్యయరూపాత్మా!
సర్వవేదమంత్రాలు నీస్వరములో నినదించినవి
ఉపనిషత్ స్వరాలే నీబోధనలలో ప్రకాశించినవి!
పార్థసారథిగీతాదివ్యోపదేశామృతం ఝురులుగా నీ వాక్యాల ప్రవహించినది!
మహాత్మా! ఏకైకావతారా! మాతండ్రీ! జాతిపితా!
మాజీవితంఅంతా నీవు ప్రసరించి ఉండలేదా?
ప్రళయాగ్నిమధ్య నీవు హిమాచలశిఖరశీతలత్వానివి!
భయంకర ఝుంఝూమారుతంమధ్య నీవు సునిశ్చల శాంతివి; నాశనంమధ్య సృష్టివి.
అసత్తుమధ్య సత్యానివి.
ఘోరతమస్సులు మాయంచేసే పరమపవిత్రకాంతివి!
మహాత్మా! మా బాపూ! జాతిపితా! లోకగురూ!"

ఈలా ఆతని ఆలోచనలు సుళ్లుచుట్టుకుపోతున్నవి. హైదరాబాదుపై రాజకీయపు వడగళ్లవాన కురవకపూర్వమే పంజాబులో, సింధులో నాశనదేవత భీభత్సతాండవం సలిపినది. నేడు హైదరాబాదుకు శాంతిరాగానే, పంజాబునుంచి,

సింధునుంచి కాందిశీకులై వచ్చినవారు కొంతమంది హైదరాబాదులో నివసించడానికై భారతీయప్రభుత్వం ఏర్పాటు చేసింది.

సింధునించి వచ్చినవారు కోటీశ్వరు లవడంచేత వారు పెద్దపెద్ద మేడలుకొనుక్కొని పెద్దపెద్ద వర్తకాలు ప్రారంభించినారు. కాని పంజాబునుంచి వచ్చిన కాందిశీకులు పతంజలిశాస్త్రి స్థితిలోనే ఉన్నారు.

౪

పతంజలిశాస్త్రి అడిగెమెట్టుకు దిగువ బొగ్గులకుంటలో చిన్న పటకుటీరం నిర్మించుకొని కాపురం సాగించినాడు. బొగ్గులకుంటకు ప్రక్కనే మిలిటరీ ప్రభుత్వం ఒక చిన్న శిబిరం ఏర్పాటుచేసి పంజాబు కాందిశీకులు నివసించడానికి ఏర్పాటు చేసింది. వారందరికీ భారతప్రభుత్వమే అనేక విధాల సహాయం చేస్తున్నది. ఆలావచ్చిన పంజాబీకుటుంబాలలో ఒక బ్రాహ్మణకుటుంబం ఉన్నది. పండిట్ కృష్ణకుమార గాయత్రీ అసలు అయోధ్యబ్రాహ్మణవంశం వాడు. అతని పూర్వు లెపుడో అయోధ్యరాజవంశాలవారు పంజాబు వీరోద్యోగాలకు పోయినప్పుడు, వారు తమకు పురోహితులుగా గాయత్రీవంశంవారిని తీసుకొనిపోయినారు. ఆ వంశంవారు రానురాను అనేక కుటుంబాలుగా వృద్ధిపొందినారు. ఆచుట్టుప్రక్కల హిందూరాజకుటుంబాలకూ, హిందూవర్తకకుటుంబాలకూ వీరు పురోహితులయ్యారు.

భారతదేశానికి ౧౯౪౭ ఆగష్టులో సంపూర్ణ

స్వరాజ్యం రాగానే జరిగిన పంజాబుహత్యలలో పండిట్ కృష్ణకుమారగాయత్రీ తన ఆస్తిపాస్తులన్నీ నాశనం అయిపోయినప్పుడు, తనవారిలో చాలామంది హతమైనప్పుడు, ఏలా పారిపోయి వచ్చాడో వచ్చాడు కూతురుతోనూ, చిన్న కుఱ్ఱవాడితోనూ. భార్య దుర్మరణంపాలయింది. ఆ ఇద్దరే తనకు ఏడుగడా, తన సర్వస్వమూ అనుకొని గాయత్రీపండితుడు ప్రవాహంగా వరదలు కట్టే కంటినీరు ఆపుకుని ప్రభుత్వం వారికి ఇద్దరు బిడ్డలతోనూ అప్పగించుకొన్నాడు. చాలా కాలం ఆ ఇద్దరితో ప్రభుత్వంవారు ఏర్పరచిన కాందిశీకశిబిరాలలో ఉన్నాడు. ఆ మహాప్రళయం వెనుక గాయత్రీ పండితుని పౌరోహిత్యం ఎవరికి కావాలి? ఒక భయంకర బృందదుఃఖం కాందిశీకశిబిరాలన్నీ నిండి మహాసముద్రమై ఉన్నది. ఆ ప్రదేశాలు చూడలేక తోటివారి దుఃఖం భరించలేక గాయత్రీశాస్త్రి 'దక్షిణంలో ఏడుగడ ఏదైనా దొరకదా' అని హైదరాబాదు వచ్చాడు.

హైదరాబాదులోనూ ఎక్కడ చూచినా కాందిశీకులే! ఒకప్రక్క భారతప్రభుత్వంవారు తెచ్చి ఉంచిన పంజాబు కాందిశీకులు. వేరొకప్రక్క హైదరాబాదు లాయకాలీ ప్రభుత్వం తెచ్చిపెట్టిన ముస్లింకాందిశీకులు. ఆ సమయంలోనే గాయత్రిశాస్త్రికి ౧౯౪౮ నవంబరు నెలలో పతంజలిశాస్త్రిస్నేహం లభ్యమైంది. ఆ శిబిరంకడ చక్కని పటకుటీరం నిర్మించుకొని బొగ్గులకుంటలో కాపురం చేస్తున్నాడు. సైకిలుమీద బజారుకు పోయి తన తమలపాకు

బీడా – సిగరెట్టు – బీడీ దుకాణానికి వెడుతూఉంటాడు. తమ్ముణ్ణెక్కించుకొని వచ్చి ఆంధ్ర పాఠశాలలో వదులుతాడు. చెల్లెలు బొగ్గులకుంటనుంచి అన్నగారితో రోడ్డు వరకూ నడిచివచ్చి అక్కడే కాపురంచేస్తున్న బోయి నాగన్న రిక్షా సిద్ధంగాఉంటే అది ఎక్కి నారాయణగుడాలో ఆంధ్ర బాలికాపాఠశాలకు పోతుంది.

పతంజలిశాస్త్రికి ధర్మశాస్త్రాలుకాని, చివరకు విఘ్నేశ్వరపూజైనా చేయించడముగాని ఏమీరాదు. వచ్చిన దేదో ఆ కాస్త ఉరుదూభాయిష్టమైన చదువు. ఉర్దూలో మాత్రం ఆరితేరిన పండితుడు. తెలుగు అంతంతమాత్రం. హైదరాబాదు వచ్చినదగ్గరనుండీ పట్టుదలతో తెలుగు నేర్చుకుంటున్నాడు. అందుకు అతనికి దోహదమూ, ఉత్సాహమూ ఇచ్చినది ప్రక్కనే ఇల్లుకట్టుకొని కాపురంచేస్తున్న వెంకటాచారి.

వెంకటాచారి రసజ్ఞుడు; ప్రభుత్వ ఉద్యోగంలో ఉన్నాడు. భారతీయసంస్కృతీ, ముఖ్యంగా ఆంధ్రసంస్కృతీ అంటే ప్రాణంఅర్పిస్తాడు. కళలంటే ఆత్మ అర్పిస్తాడు. ఒక్కొక్క శిల్పమూ, చిత్రలేఖనమూ చూచి, ఆనందంతో మైమరచిపోతూ ఉంటాడు. అతనికి ప్రాచీన నాణేలు సమకూర్చడం, వాటినిగూర్చి పూర్తిగా పరిశోధించి తెలుసుకోనడం జీవితానందకర్మ! పాతబజార్లు జుమాదాత్ బజారు వ్రతంలా అంటుకొని ఉంటాడు. ఒక్కొక్క ప్రాచీననాణెం దొరికిందంటే ఇక ఆరోజునుండీ నెలలతరబడి అతనికి పండగే!

ఆనాణెము స్నేహితులకు చూపిస్తూ వెఱ్ఱిఆనందంలో మునిగి పోతూఉంటాడు.

ఆ వెంకటాచార్యులతో పరిచయం ప్రథమంలోనే సంభవించింది పంతజలిశాస్త్రికి. అసలు అతని బొగ్గుల కుంట కాపరానికి కారకుడు వెంకటాచార్యులు. హైదరాబాదు కాపురానికి రావడానికి ముందు పతంజలిశాస్త్రి మంచీ చెడ్డా చూచుకోవడానికి ఆ నగరం వచ్చినప్పుడు అనుకోకుండా ఒక కాఫీహోటలులో పతంజలిశాస్త్రి, వెంకటాచారి కలుసుకున్నారు. ఎందుకు వారిద్దరకూ మాటలు కలసినవో మరి, పదినిమిషాలలో స్నేహితులయ్యారు. అరగంటలో ప్రాణమిత్రులయ్యారు. బొగ్గులకుంటలో గజం మూడు రూపాయల చొప్పున స్థలాలు ఉన్నాయనీ, రెండువందల గజాలు పుచ్చుకొని వెంటనే ఒకపాక నిర్మించుకొని అందులో ప్రవేశించమనీ వెంకటాచార్యులు సలహాయిచ్చాడు.

వెంకటాచార్యులు తన దొడ్లో రకరకాల మొక్కలు వేసుకుంటాడు. వేసవిశీతాకాలాలలో తానే నీళ్లుతోడుకొని, మొక్కలకు పోసుకుంటాడు. భూమిబలము మంచిదవడంవల్ల మొక్కలు ఏపుగావచ్చి అన్నికూరలూ పుష్కలంగా కాస్తవి. ఆతడీ కూరలవ్యవసాయం ప్రారంభించినకడనుండీ బజారు నుండి ఒక్క కూరగాని, పచ్చిమిరపకాయగాని కొనలేదు.

పతంజలిశాస్త్రి యీ నూత్నమిత్రుని సూచన వెంటనే అమలులోపెట్టినాడు. రెండువందలగజాలు స్థలం కొని పాక నిర్మించుకొన్నాడు. ఆప్రక్క ఒకదొడ్డి కొలుకు

పుచ్చుకొని కూరలు వేయడం సాగించాడు. ఆతని దుకాణమూ వృద్ధిఅవుతున్నది; కూరలపంటా వృద్ధిఅయింది. కాలీ, కాబేజీపువ్వులు, వంకాయలు, బీర, పొట్లకాయలు, టొమాటోలు, పాలకూర మొదలయిన కూరలు, పచ్చిమిర్చి, అన్నీ తన కొట్లో ఓప్రక్కగా పెట్టి వాటి అమ్మకమూ సాగించాడు.

%

౧౯౪౮ నవంబరు నెలలో గాయత్రీపండితుడు బజారుకువచ్చి పతంజలిశాస్త్రికొట్లో ఒక బీడీలకట్ట కొనుక్కొంటూ "మీరు మా శిబిరంప్రక్కనే కాపురంచేస్తున్నారుకాదా?" అని ప్రశ్నించాడు.

"అవును. మిమ్మల్ని చూస్తున్నాను. మీరు ఏదైనా పని చూసుకున్నారా?"

పతంజలి ఉర్దూలో పండితుడు. ఆతనిభాష వింటూ గాయత్రీపండితు డాశ్చర్యంపొంది "మీరు ఉత్తరాది వారా?" అని ప్రశ్నించాడు.

"కాదండి. మేము అచ్చమైన ఆంధ్రులం. అయినా ఈసంస్థానం తురకసంస్థానం అవడంవల్ల, రాజభాష ఉర్దూ అయింది మీకు అంగరీజువలె! కాబట్టి అన్నిభాషలూ మేము నేర్చుకోవాలె. ఆంధ్రభాషమాత్రం మాకు దూరం! మేము ఉర్దూపత్రికలే చదువుతాము. నలుగురం కలుసుకుంటే తెలుగులో మాట్లాడుకోము. ఉర్దూ మాకు ఉగ్గుపాలలా వస్తుంది.

మాట్లాడే తెలుగులోనూ ముప్పాతిక మాటలు ఉరుదూ మాటలే!''

''చాలాచిత్రమే! నాకేమీ పనిదొరకలేదు బాబూజీ! ఎంతకాలమని ఈలా ప్రభుత్వసహాయం పొందుతూఉండను? పంజాబులో రాజ్యం ఏలినాను. ఈరోజు ఇక్కడ బానిస బ్రతుకుకన్న అధ్వాన్నంగాఉంది.''

పతంజలిశాస్త్రి పండిజ్జీ విషాదముఖం చూచినాడు. ఆతని హృదయం ద్రవించిపోయింది. కొంచెం గొంతుకు సవరించుకొని, ఆతడు గాయత్రీపండితుని చూచి—

''పండిజ్జీ! మీరు నాతో భాగస్వాములు కండి. ఈ కొట్టు నేను ఒక్కణ్ణి చూసుకోలేకుండాఉన్నాను!'' అని గాఢకంఠంతో ప్రార్థనగా అడిగినాడు.

''మీతమ్ముడు ఒకఅబ్బాయి ఉన్నట్టున్నాడు!''

''ఉన్నాడు. వాడికి చదువు బాగా వస్తోంది, వాడికి ఎంతచదువైనా చెప్పించదలచుకొన్నాను.''

''మాఅమ్మాయి లాహోరులో బాలికాపాఠశాలలో అయిదవఫారం చదువుతూఉండేది.''

''మీకు సంతానం ఎందరు?''

గాయత్రీపండిజ్జీకి కంటనీరు తిరిగింది. తలవంచుకొన్నాడు.

''మాఅమ్మాయీ, అయిదేళ్ళ చిన్నకుఱ్ఱవాడూనండి. మాపెద్దబ్బాయిని మీ యీడువాణ్ణి మాకళ్ళఎదుటే పొడిచేశారు. వాడు బ్రతికేఉన్నాడో ప్రాణమేవదిలాడో! మేము

ప్రాణాలకు వాణ్ణి అలావదిలి పారిపోయాము. ఆ దృశ్యం చూసి, గుండెఆగి నాభార్య గతించింది. నాతమ్ముడికుటుంబం సగం నాశనమైంది. తక్కినవాళ్ళందరూ 'ఢిల్లీ' ప్రక్క శిబిరాలలో ఉంటున్నారు."

"పండిజ్జీ, మీరు వెంటనే శిబిరంవదలి నేను కొలు పుచ్చుకున్న దొడ్డిలో కాపురంపెట్టండి. నాలుగువందల గజాలస్థలం. ఆస్థలం మీపేర కొందాం. నేను ఎక్కడో అప్పు పట్టుకువస్తాను. మీరు నెమ్మదిగా ఆ అప్పు తీర్చుకో వచ్చును."

"నాయనా! మీకు నేను మెడనుకట్టిన రాయిలా తయారవుతాను."

"అలా మీ రేమీ అనుకోకండి! నేను ఏవో సబ్బులూ, తలనూనెలూ, ఇంకా ఇతర షాపుసామానులూ అమ్మడం ప్రారంభించాను. అవీ బాగా అమ్ముతున్నాయి. అదీకాక ఈమధ్య ఆంధ్రపత్రిక, భారతి, బిడ్డిపత్రికల అమ్మకం సాగించాను. ఇవన్నీ ఒఖ్ఖణ్ణే చూసుకోలేకుండా ఉన్నాను పండిజ్జీ!"

"ఇంత చిన్నకొట్టు వ్యాపారానికి మనం ఇద్దరం ఏలా ఇముడుతాము శాస్త్రిజీ?"

"ఈప్రక్క ఓ పెద్దకొట్టు అద్దెకు వచ్చింది. దానికి బజానా ఇచ్చాను. అక్కడ సాగిద్దాము. ఈ కొట్టు ఇచ్చిన స్నేహితునకు ఇబ్బంది అవుతున్నది. అందుకనే ఆపని చేశాను."

"సరే, కానివ్వండి. తక్కినమాటలు ఇంటిదగ్గిర మాట్లాడుకుందాం."

ఒకనెలలో గాయత్రీశాస్త్రికోసం పటకుటీరం తయారైంది. ప్రభుత్వసహాయంతోనూ, పతంజలి తెచ్చిన అప్పుతోనూ ఆ నాలుగువందలగజాలభూమి కృష్ణకుమారగాయత్రీపండితుడు కొనుక్కున్నాడు. పతంజలి, గాయత్రీపండితులిద్దరూ కలిసి వ్యవసాయమూ, కొట్టూ రెండూ చూచుకొనడం సాగించారు.

గాయత్రీపండితుని కొమరిత జయనందిని అందాల పుంజము. కోలమోము, తీర్చిదిద్దిన కనులు, ముక్కు, నోరు తీరు. పసిమిబంగారులో పాటలవర్ణము సమ్మిశ్రితమైనఛాయ. పదునేడేండ్ల మిసిమిమిఠారి పుత్తడిబొమ్మ. తేనెలు జీరలుకట్టి ఆవుపాల మీగడతరగలుకట్టినట్టి చిక్కని మధురకంఠధ్వనితో ఉర్దూ పంజాబీలు మాట్లాడుతూఉంటే పతంజలి హృదయం జల్లుమనేది. ఈ మధురపుష్పంకోసం పంజాబీకాందిశీకులలో యువకులు ప్రథమంలో అస్తమానమూ వస్తూఉండేవారే గాని గాయత్రీపండిజ్జీకి అవేమీ గిట్టక వచ్చినవారిని తన తోట ఇంటిబయట రోడ్డుమీదనే నిలబెట్టి మాట్లాడేవాడు. తాను లేనప్పుడు కొమరిత పతంజలిఇంట్లో ఉండేటట్లు కట్టుదిట్టం చేశాడు. ఆ కారణంవల్ల పంజాబీయువకులు నిట్టూర్పులు విడిచి లాభంలేదనే నిస్పృహవల్ల గాయత్రీపండితుని ఇంటికి రావడం నెమ్మది నెమ్మదిగా మానివేసినారు.

జయనందినికీ, పతంజలిచెల్లెలు మాలక్ష్మికీ నానాటికీ

స్నేహం గాఢం అయిపోయింది. మాలక్ష్మి జయనందినికి తెలుగు నేర్పసాగించింది. జయనందిని లాగు, చొక్కా, వల్లె మాని, మాలక్ష్మి పరిష్కర్తృత్వంలో తెలుగుబాలికల రీతిని చీరా జంపరూ ధరించడం నేర్చుకున్నది. గాయత్రీ పండితుని కొడుకు రాధాకుమార్ ఐదేండ్లబాలుడు. తెలుగు దేశం బాలకుడే అయినట్లు మాలక్ష్మిదగ్గిర తెలుగు మాట్లాడడం నేర్చుకున్నాడు. ఒక్కనిమిషంకూడా మాలక్ష్మినీ, పతంజలితల్లి సుందరమ్మగారినీ వదిలేవాడుకాదు. సుందరమ్మ గారికి రాధాకుమారుని పెంపకము పరమసంతోషం కలుగ జేసే వ్రతం అయినది. ఆ బాలుడు ఈమే తనతల్లిగా 'అత్తా' అంటూ ఆవిడ పక్కలోనే పండుకొనడం సాగించాడు.

జయనందిని ఆలోచనాపరురాలు. భయంకరమైన హృదయవిదారణదృశ్యా లెన్నో పంజాబులో చూచింది. ఆ మెపులులగుంపులను చూచిన కురంగిలా వణికిపోయింది. ఎన్నిదినాలో ఆమెకు పీడకలలు వస్తూఉండేవి. పంజాబు విశ్వవిద్యాలయ ప్రవేశికపరీక్షకు చదువుతూఉండగా ఆ దేశం ముక్కలయింది.

ఈనాడు పతంజలిశాస్త్రి ఆ బాలికకు నెహ్రూ అవతారంలా కనుపించినాడు. ఆ బాలికకు పతంజలిని చూచినప్పుడల్లా ఏదో శాంతి, ఏదో ధైర్యము, ఏదో వర్ణింపలేని ఆశా కలుగుతూఉండేవి.

పంజాబూ, హైదరాబాదురాష్ట్రం ఏదో కొద్దితేడాలుగా ఉంది. కాని పంజాబులో తాను కోరిన ఏదో విచిత్ర

సౌందర్యం ఈ తెలుగువారిలో దృశ్యమైనది. తల్లీ చీరే కట్టు కొనేది. కాని ఆ విధానం అయోధ్యవిధానం. తెలుగువారి కట్టూ, బొట్టూ ఏదో శాంతిపూరితంగా ఉన్నవి. వీరి శుచిత్వము లోతులనుంచీ ప్రవహించి జీవితం అంతా ప్రసరిస్తుంది. తెలుగువారిలో హుందాతనం భారతజాతికి వన్నెగా కనబడింది. జీవితం సౌందర్యవంతంచేసుకోవడం తెలుగు వారికే తెలుసును. అలా సౌందర్యమయపురుషజీవితానికి చిహ్నితంగా పతంజలిశాస్త్రి కనబడినాడు.

౬

పతంజలిశాస్త్రి రాత్రిళ్లు చెల్లెలికీ, జయనందినికీ పాఠాలుచెప్పేవాడు. పాఠాలుచెప్తూఉంటే శాస్త్రి మోము పూర్ణిమాజ్యోత్స్నలా వెలిగిపోయేది. ఆతని మాటలలో ఉత్కంఠతా, ఆతడు చెప్పే ఉత్సాహమూ జయనందిని చూచేది. జీలంనదీతీరంనుంచి వచ్చిన ఆ ఔత్తరాహయౌవన హృదయానికి ఈ ముచికుందనదీతీరవాసుడైన పతంజలి బాలికలను కష్టాలనుండి రక్షించే వీరుడై కన్పడినాడు. నరకాసురుని సంహరించి పదునారువేల రాజకుమారికలను రక్షించిన శ్రీకృష్ణు డీలాంటివాడేనా యని జయనందిని అనుకున్నది. జయనందిని గోధుమతోవండే పిండివంటలు మాలక్ష్మి నేర్చుకొనేది. తమదేశపు పిండివంటలు జయనందినికి నేర్పేది. వీ రిరువురకూ చదువులు నేర్పే పతంజలిశాస్త్రి వీరిద్దరి ప్రాణస్నేహమూ చూచి పులకరించిపోయేవాడు.

గాయత్రీపండితుడు నెమ్మదిగా తన కష్టాలు మరిచి

పోయాడు. తన ఏభై రెండుసంవత్సరాల జీవితమూ దక్షిణాన కృష్ణాగోదావరీ మధ్యదేశంలోనే గడచినట్లయింది. వర్తకమునందూ, ఇంటిదొడ్డి కాయకూరల పెంపకమునందూ అతనికి విచిత్రమైన అనురాగం కలిగింది. అరటికాయకూర, దోసకాయపచ్చడి, ఆవకాయ, గోగుకూరపులుసు మొదలైన తెలుగువంటకాలు ఆతని జిహ్వాకు నూత్నరుచులు కొని తెచ్చి, ఆతని కలలలోకనుపించే పంజాబు హత్యాదృశ్యాల్ని మాయంచేసినవి.

పతంజలీ, గాయత్రీపండితుడూ కలిసి కాంగ్రెసూ, బాపూజీ బోధనలూ, ముందు దేశంలో జరుగబోయే మార్పులూ చర్చించుకొనేవారు. వేదాంతవిషయాలు మాట్లాడుకొనేవారు. వీరితో వెంకటాచార్యులు చేరుతూ ఉండేవాడు. వీరి ముగ్గురి సంభాషణా జయనందినీ, మాలక్ష్మి చెవులార వింటూ ఆనందంపొందేవారు.

వెంకటాచారి: పండిజ్జీ, ఏదో రూపంగా మనుష్యుని మనస్సు ఆనందం కోరుతూఉంటుంది. రాజకీయాలలో, ఇతరులకు ఉపకారంచేయడమో, ధనం సేకరించడమో, అధికారంలో ఇతరులను పాలించడమో ఈలా మానవుని మనస్సునకు సంతతవ్యాపారమత్తత ఉంటూనే ఉండాలి.

పండిజ్జీ: అయితే, మనుష్యుని ఆత్మకు ఆనందం కలిగే విషయాలను మనుష్యుడు వాంఛించడా?

పతంజలి: ఆత్మ వ్యక్తంకాని వస్తువు. మనస్సు వ్యక్తంఅయిన మానవజీవితంలోని ముఖ్యవస్తువు.

పండిజ్జీ: మనస్సు అతిసున్నితమై పోనుపోను మనస్సు తత్వాన్నిమించి పొందే వ్యవస్థే ఆత్మవ్యవస్థ. ఆ వ్యవస్థకూ మించిన వ్యవస్థ సర్వాంతర్యామిస్థితఅయిన ఒక మహోత్కృష్టమైన అనిర్వచనీయావస్థ, పరమాత్మావస్థ భౌతిక విషయజ్ఞానమైన స్థితిలో ప్రాథమికమైన మనస్సు స్థితి.

వెంకటాచారి: కాబట్టే మహాత్ముడు ఈ మనస్సును ధర్మపరమైన కార్యాలలో నిమగ్నం చేయమన్నాడు. లోకోపకారమూ, స్వకీయానందమూ రెండూ మిశ్రమై మనుష్యుని జీవితం ఒక ఉత్తమనదీప్రవాహంలా ప్రవహించిపోతుంది.

ఈ సంభాషణలు జయనందినికి అర్థమైనట్లుండి అర్థం కానట్లయ్యేవి. పతంజలిమాట, పతంజలికంఠము, పతంజలి మోముత్రిప్పటము, అతడు కూర్చొనే విధానము, చేతులు త్రిప్పే రీతులూ హృదయానికి ఏదో తెలియగారాని ఉత్సాహంగు నిచ్చేవి.

ఆబాలికలో కలిగే పరివర్తనం, ఆ వాతావరణం పరిమళంలా కమ్ముకుని పతంజలి జీవితాన్ని స్పర్శించేది. ఆ బాలిక తన్ను చూడడం లేదనుకొన్నప్పుడల్లా పతంజలి ఆమెను తనివితీర గమనించేవాడు. ఆమెపంజాబీ పాటలు, ఆమె ఆటలు, ఆమె తోటపని చేసే అందమైన తీరులూ చిత్రాలై అతని హృదయఫలకంపైన నవనవలాడేవి. కాని అతని హృదయంలో ఆబాలికపైన స్త్రీవాంఛ అతనికి దర్శనము కాలేదు. ఆమెఏదో అజంతాచిత్రలేఖనము; పాలంపేటలో సౌందర్యవిన్యాసవంతమైన శిల్పము.

౭

"ర్ఘర్ర" మే నెల వచ్చింది. ఎండలుతీక్ష్ణంగా కాస్తు న్నాయి. ఉన్నట్టుండి ఒకఆదివారంనాడు పతంజలి భోజనానికి ఇంటికివచ్చినసమయంలో పదునొకొండుగంటలకు ఆకాశం చటుక్కున మేఘాలతో నిండి ప్రపంచం అంతా ఒక్కసారి చల్లబడివడగళ్ళవాన కురిసింది. పతంజలి స్నానానికని దొడ్డి లోనికిపోతూ బీరచిక్కుడుపాదులను చూస్తున్నాడు. ఆ ఎండలో మేలిముసుగు వేసుకుని ఏదోకూనిరాగం తీస్తూ, పందిరిఛాయల నిలుచుండి బీన్సుకాయలుకోస్తున్నది జయ నందిని. వడగళ్ళవాన కురవబోయేముందు ఆ చల్లదనానికి కంఠం ఎత్తి,

"మై గిరిధర ఘర్ కే జాఊ" అని పాడుకుంటున్న జయనందిని పతంజలిని గమనించలేదు. పతంజలి ఆమెను చూస్తూ ఆనందముతో అలా నిలుచుండి పోయినాడు.

జల్లుమని వడగళ్లు కురియడం ప్రారంభించాయి. జాజి పువ్వులులా, పారిజాతం పువ్వులులా, ఆణిముత్యాలులా చిన్నవై ఆ వడగళ్లు కురిసినవి. అవి దేవతలు కురిపించే పూలవర్షంలా ఉన్నవి.

కాని పతంజలికి వెనుక తాను పొలంలో ఉన్నప్పుడు ఉసిరికాయలంత వడగళ్లు మహావేగంగా అశనికోటిపాతంలా పడిన రోజు మనస్సులో మెరుము మెరిసింది. అతనికి ఈ తోటలూ, ఈ ఇళ్ళూ, ఈ ప్రియబంధువులూ నాశనం అయిపోతునట్లు దిగ్భ్రమయుక్తమై విపరీతభయం ఆవహిం

చింది. పిడుగు తగిలినవానిలా తూలి "అమ్మయ్యో!" అంటూ కూలిపోయాడు.

అతడు పడిన చప్పుడు విని చటుక్కున తిరిగి చూచి జయనందిని "ఏమి టది మామా!" అని అతని కడకు పరుగిడివచ్చింది. అతని ప్రక్కనే చటుక్కున చదికిలబడి "ఏమిటి! దెబ్బ తగిలిందా? మాట్లాడు మామా!" అని గజగజ వణుకుతూ పతంజలిని తన వొళ్ళోకి తీసుకుని అతని తల తన హృదయానికి అదుముకున్నది.

అతడూ నిమేషంలో తెప్పిరిలి, ఆమె స్పర్శసుఖం అనుభవిస్తూ మరి రెండునిమిషాలు ఆలాగే ఉండినాడు. ఇద్దరి హృదయాలలో తెరలు పీగిపోయినాయి. అతని జీవితానికి ఆమె ఆగష్టు పదిహేనవ తేదీ అయింది. అత డా బాలిక జీవితానికి రాబోవు పవిత్రాశయమూర్తియై గోచరించినాడు. తనకు తెలియకుండా పతంజలిబాహువు లామెను గాఢంగా చుట్టివేసినవి.

చుట్టూ, వారిపైనా వడగళ్ళు మల్లిమొగ్గలై జలజలా రాలుతున్నవి.

రాధాకుమారుడూ, లక్ష్మీనృసింహశాస్త్రి, మాలక్ష్మి వడగళ్ళు ఏరుకోడానికి దొడ్లోకి వచ్చినారు. "ఏమిటి అక్కా!" అనీ, "ఏమిటి బహిన్" అని రాధాకుమారుడూ, "ఏం జరిగిన దన్నయ్యా? పడ్డావా? ఏమిటి జయాబహిన్" అని శాస్త్రి పీ రిరువురి దగ్గిరకు పరుగిడి వచ్చారు. మాలక్ష్మి "అమ్మో! ఏమిజరిగినదేమిటి?"

అని ఒక్క-గంతులో వీరిని సమీపించింది. ఇదంతా మూడు నిమేషాల కాలంమాత్రం!

వడగళ్లు అక్షతలులా, తలంబ్రాలులా ఇంకను చిన్నవై కురుస్తున్నవి.

చటుక్కున పతంజలి లేచి "తల తిరిగింది, తూలి పోయినాను చెల్లీ! జయ నన్ను పట్టుకోకపోతే, చాలా దెబ్బ తగిలిఉండును!" అంటూ నిలుచుండినాడు.

జయనందిని మోము పలాశపుష్పవర్ణకాంతితో వెలిగినది. సిగ్గుతో ఆమె మోము ఆర్ద్రిత తాల్చినది.

జయనందిని లేస్తూ "మామకు కాలు జారింది కాబోలు!" అని నిలుచుండినది.

వడగళ్ళవాన వెలిసింది.

ఆరాత్రి వెంకటాచార్యులు గాయత్రీపండితుని కడకు వివాహబేరానికి వచ్చినాడు. పండిజ్జీ హృదయానందానికి కడపలు లేకపోయినది.

"ఆచార్యభాయ్! నా హృదయంలో ఈ కోర్కె మొదటినుండీ ఉంది నాయనా! ఇంతకన్న నా జన్మకు సంతోషం ఏముంది!" అనినాడు.

పతంజలితల్లి సుందరమ్మగారు తన జన్మకు ఇంతకన్న మోక్షానందం ఏమున్నది అనుకున్నది. వారిద్దరికీ ఆరాత్రి ఆమె కన్నులనుండి ఆనందబిందువులు రాలుతూవుండగా ఒకచోట కూర్చోబెట్టి దృష్టితీసింది.

వడగళ్లు, తుఫానులు, దావానలాలు, ప్రళయాలూ

మానవజీవితానికి ఏలాంటి మార్పులు తీసుకొనివస్తాయి! హిమాలయతనయఅంశలో ఉద్భవించిన ఈ జయ తనజీవితం వెతుక్కుంటూ ఈలాదక్షిణానికి వచ్చింది. ఆ మనోహర మూర్తికి కర్కశుడైన తాను తగిఉండడు. అయినా తెనుగు నాట ఔత్తరాహశక్తి ప్రసరించే దివ్యముహూర్తం ఆసన్న మైంది కాబోలు ననుకొన్నాడు. జయకు తానే దైవమట, తానే చక్రవర్తిఅట, తానే నాయకుడట! అని మాలక్ష్మి ఆనందంతో పొంగిపోతూ అన్న చెవిలో గుసగుసలు పలికినది.

జయ తేరిచూడజాలని సౌందర్యంతో నందనవన పారిభద్రపుష్పంలా వికసించిపోయింది.

అవతారమూర్తి తన గురువు! ఆతనిమోము తన హృదయంలో దాచుకొని అదుముకొన్నప్పుడు వర్ణింపలేని అంత ఆనందం తన్ను ముంచివేసినదేమి?

ఆమెను మాలక్ష్మి "మాఅన్నను వివాహమాడ గలవా వదినా?" అని అడిగినప్పుడు కలిగిన పులకరింపులతో మాలక్ష్మినే గట్టిగా కౌగలించుకొని, ఆమెచెంపలు గాఢంగా చుంబించింది. ఆమె కన్నులలో మధురత్రపాజ్యోత్స్నలు అలుముకుపోయినవి. "భాభీ! నాకేం తెలుసును? నీకే తెలుసును" అన్నది.

వడగళ్లు అమృతబిందువులై కురిసి వెలిసినవికదా!